

KÜRESELLEŞMENİN ENERJİ POLİTİK GELİŞİMİ ve GÜNÜMÜZDEKİ ETKİNLİĞİ

Prof.Dr. A. Beril TUĞRUL

İstanbul Teknik Üniversitesi – Enerji Enstitüsü
Ayazağa Kampüsü – 34469, Maslak –İSTANBUL
beril@itu.edu.tr; beril@briltugrul.info

ÖZET

Bu çalışmada, küreselleşmenin çıkış noktası enerji politik bağlamda ele alınmakta ve incelenmektedir. Şunu belirtmek gerekir ki: globalleşme, tanımı itibariyle göz önüne alındığında konunun çok yönlü olması nedeniyle hayli spekülâtif olup metafor yaratma potansiyeli bulunmaktadır. Bu bağlamda, küreselleşmenin enerji politik çıkışı ve gelişimi üzerinde durulması gereken önemli bir konu olmaktadır. II. Dünya savaşından sonra, ekonomik yaklaşımın öne sürüldüğü ve enerji politik amaçlara ticaret ve ortaklıklar yoluyla ulaşılması yoluna gidildiği görülmektedir. Halen de böylesi aktivitelerin sürdüğü gözlenmektedir. Bu konuda hayli yol alındığı ve enerji bölgelerine ulaşmak isteyenler açısından hayli başarı sağlandığı da söylenebilir. Konu, bu bağlamda farklı gelişmeler ve enerji politik yansımalarıyla enerji politik bağlamda ele alınmakta, tanıtılmakta ve irdelenmektedir.

Anahtar Kalimeler: Küreselleşme, Enerji politikaları, Enerji ekonomisi

GİRİŞ

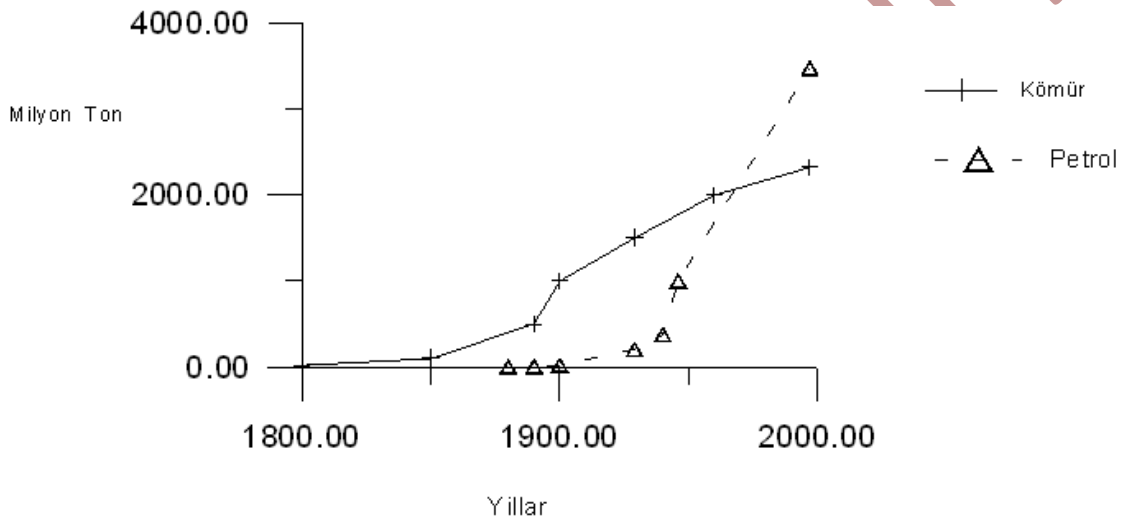
Küreselleşme, sanayi çağının bir sonucu olarak nitelense de esas itibariyle II. Dünya Savaşı sonrası kendini etkin şekilde hissettirmiş bir süreçtir denebilir. Tanımı üzerinde tam bir anlaşma olmasa da küreselleşme; sosyal, ekonomik, teknolojik, politik, kültürel ve ekolojik bağlamda dünya ölçeğinde bütünleşmenin olması ve entegrasyonunu ifade etmektedir denebilir. Bir başka deyişle, küreselleşme veya globalleşme deyiimi çok yönlü ve çok boyutlu bir olgu olmaktadır.

Enerji politik olarak irdelendiğinde I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı her ikisi de enerji politik yönü ağır basan dünyanın o zamana kadar gördüğü en büyük, kapsamlı ve bir o kadar tahripkâr sıcak çatışmalardır. Enerji politik bakış açısıyla; I. Dünya savaşı kömürün paylaşımı ve petrol bölgelerinin enerji politik olarak ulaşılabilir hale getirilmesi, II. Dünya savaşı ise petrol bölgelerine ulaşılması bağlamında yaşanmıştır. Ancak, ne var ki; her iki Dünya Savaşı sonunda da, büyük kayıplar verilmiş olmasına karşın enerji politik açıdan gelişmiş ülkeler hedefleri doğrultusunda istenen seviyede neticeye ulaşamamışlardır.

ENERJİ KAYNAĞI GEREKSİNİMİ

Sanayi devriminin yaşanmasıyla tüm dünyada sanayileşme yaygınlaşmış ve 19. Yüzyıldan itibaren önemli ölçüde enerji kaynağına ulaşım sorunları yaşanmaya başlamıştır. Sanayi devriminden sonra ilk önemli enerji kaynağı kömür olmuştur. Kömür dünyada birçok bölgede olmasına karşın paylaşım sorunları baş göstermiş ve sıcak çatışmalar yaşanmıştır.

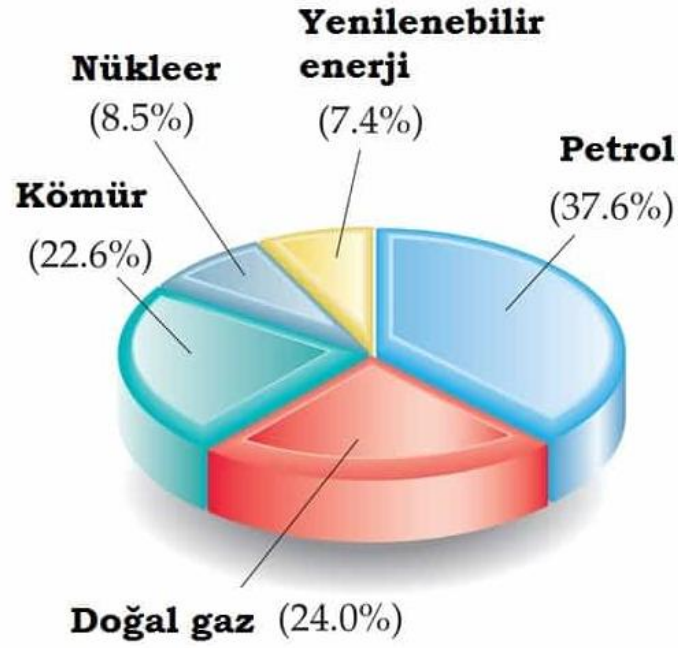
20. yüzyılın başında içten yanmalı motorun keşfi ve bu motorların otomobilde kullanılmasıyla sanayileşme döneminde yeni ve önemli bir safhaya geçilmiştir. İçten yanmalı motorlarda kullanılan petrole ulaşım ise o dönemden bu yana dünyanın en önde gelen enerji-politik sorunudur denebilir. Zira petrol dünyanın her yerinde bulunmamakta, dünyanın belirli bölgelerinde özellikle de Orta Doğu'da odaklanmış bulunmaktadır [1]. Şekil 1'de dünya kömür ve petrol üretiminin 20. Yüzyıl boyunca değişimi görülmektedir [2].

Şekil 1 Dünya Kömür ve Petrol Üretiminin 20. Yüzyıl Boyunca Değişimi.

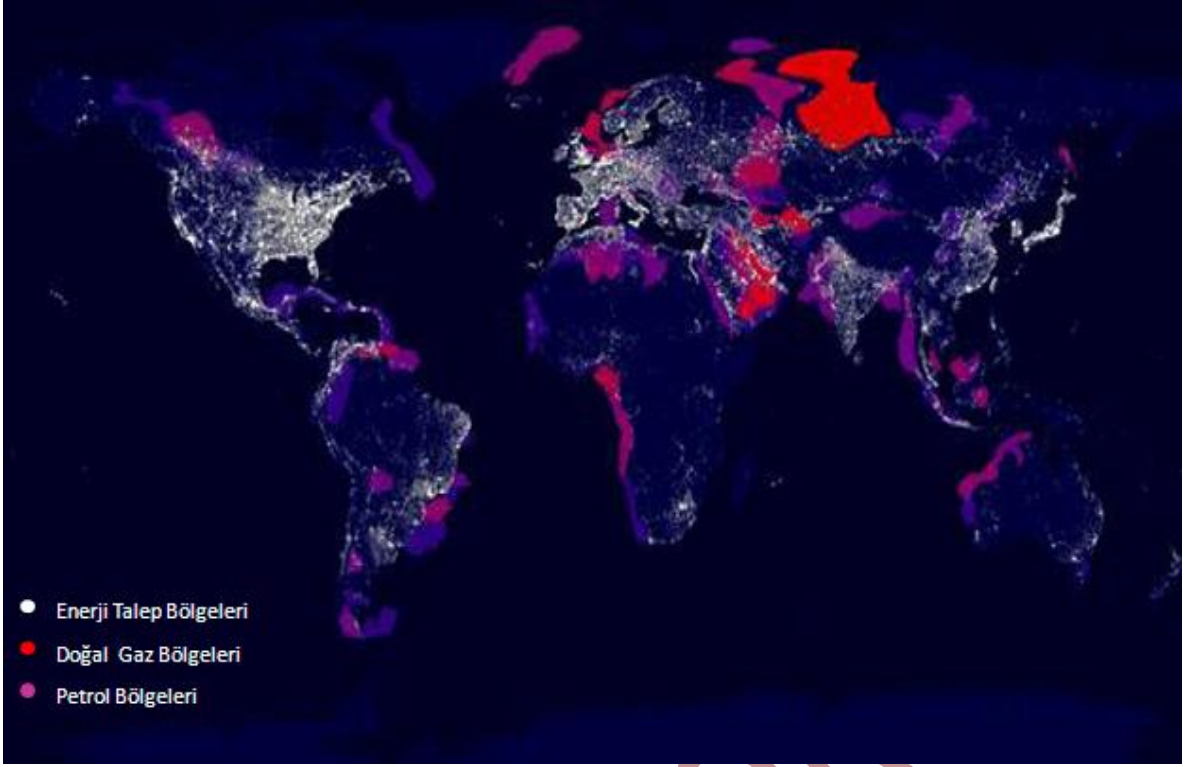
Şekil 1 incelendiğinde bazı yıllarda eğrinin eğiminin hızlı bir değişim gösterdiği ve artış trendi gösterdiği gözlenmektedir. Kömürde önemli artış trendi görülen dönemde I. Dünya Savaşı, petrolde önemli artış trendinin görüldüğü dönemde ise II. Dünya Savaşı yaşanmıştır. Buradaki önemli husus kömürde ki üretim artış trendinin 20. Yüzyılın ortalarından itibaren daha düşük bir artış trendi göstermesine karşın petrolün artış trendi biteviye artış göstermeye devam etmektedir. Bir başka deyişle, enerji kaynağı olarak günümüzde de kömür ve petrol önde gelen baz santral kaynakları durumundadır.

Kömür ve petrole ilaveten doğal gaz da önem arz etmeye başlamış, özellikle 20. Yüzyılın son çeyreğinde öne çıkan bir enerji kaynağı niteliği kazanmıştır. Böylelikle, tüm dünya ülkeleri için kömür, petrol ve doğal gaz bir başka deyişle, fosil yakıtlar başat enerji kaynağı olarak dünya gündeminde yer almış bulunmaktadır. Şekil 2'deki dünya enerji tüketimi grafiği, fosil yakıtların dünya enerji tüketimindeki % 84 gibi bir değerle önemini net olarak göstermektedir [3].

Şekil 2 Dünya Enerji Kullanımı [3]

Fosil yakıtların böylesi devasa boyutlarda kullanımına karşın önemli sorun, fosil yakıtlara yadsınamaz gereksinimin olmasına rağmen özellikle petrol ve doğal gaz rezerv bölgeleri ile dünya enerji tüketim bölgelerinin örtüşmüyor olmasıdır (Şekil 3). Enformatik (bilgi) çağı bağlamında enerjiye bağımlılığı giderek artan dünyamızın en büyük enerji-politik sorunu halen söz konusu bu sorundur denebilir. Birçok sıcak çatışmanın arkasında (her ne kadar öne çıkarılmamaya çalışılsa da) çoğu kez, söz konusu bu sorun yer almaktadır.

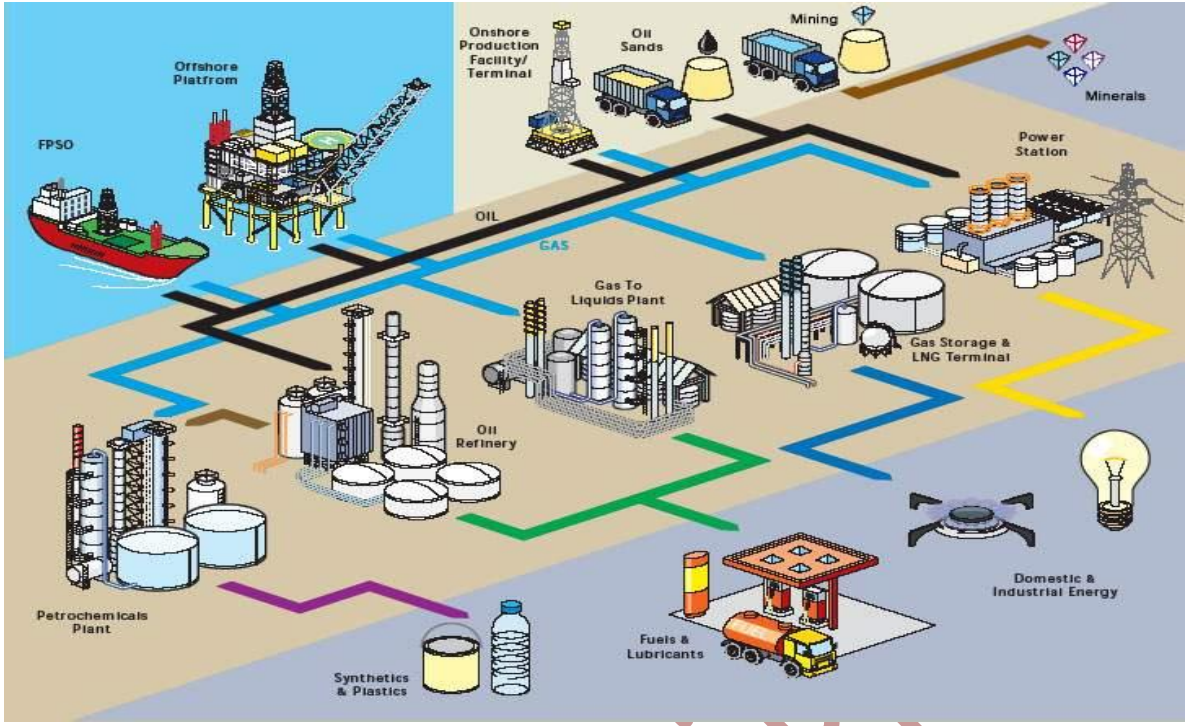

Şekil 3 Dünya Enerji Tüketimi ve Enerji Kaynağı Üretim Bölgeleri

KÜRESELLEŞMENİN ENERJİ-POLİTİK KARAKTERİ

Öncelikle, şunu belirtmek gerekir ki: globalleşme, tanımı itibariyle göz önüne alındığında konunun çok yönlü olması nedeniyle hayli spekülatif ve metafor yaratma potansiyeli bulunmaktadır. Bu bağlamda, küreselleşmenin enerji politik çıkışı ve gelişimi üzerinde durulması gereken önemli bir konu olmaktadır.

Küreselleşmenin çıkış noktası enerji politik bağlamda ele alındığında I. ve II. Dünya Savaşlarının enerji politik sebeplerini değerlendirmek gerekmektedir. Batı ülkeleri açısından I. Dünya Savaşı ele alındığında, Avrupa'daki kömür yataklarının (Alsas-Loren) sahiplenilmesi sorunu ve petrol yatakları bölgesinin küçük ülkeler haline getirilmesi ve üzerlerine enerji politik atakların yapılabileceği hale getirilmesi istenmişti. II. Dünya Savaşı ise I. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'da birliklerini geç tamamlamış Prusya ve İtalya'nın petrol bölgelerine ulaşma uğraşları ve Japonya ile birlikte dünya enerji yollarını kontrol etme isteği olarak ifade edilebilir. Ancak, batı dünyası çok büyük kayıplar vermiş olmasına karşın enerji politik kanlı rekabet bağlamında hiçbir ülkenin enerji kaynağı bölgeler üzerinde eskisinden daha fazla hegemonya kuramadığı görülmektedir.

Şekil 4 Küreselleşmenin Çok Uluslu Yapılanması

Bu durumda, temel hedef olan enerji kaynaklarına ulaşma amacına erişmek üzere enerji-ekonomik yaklaşım geliştirilmiştir. Bu bağlamda, dönemin büyük ülkelerinden nüvelenen büyük şirketlerin enerji kaynağı bölgesinde yer alan ülkelerle ortaklıklar geliştirmesiyle özellikle petrol çıkarımı için çok uluslu şirketler kurmuşlardır. Fazla olarak, petrolün taşınması, rafine edilmesi, dağıtılması, petro-kimya ürünlerin üretilmesi ve petrol ürünlerinin kullanılması için dünyanın hemen her bölgesinde farklı ülkeler ve/veya farklı ülke şirketleriyle ilgili ortaklıkların kurulması mümkün olmuştur. Böylelikle, başlangıçtaki şirketin dünyanın çok farklı ülkelerinde çok sayıda çok uluslu şirketler kurduğu gözlenmiştir. Şekil 4'te bu petrol orijinli güdümlenmeli yapılanma gösterilmeye çalışılmıştır [4,5].

Ancak, zaman içinde oluşan devasa çok uluslu şirketler kendi aralarında yadsınamaz rekabetler yaşamışlardır. Ayrıca, zamanla dünyada yeni aktör devletlerin ve firmalarının ortaya çıkmaya başladığı ve dünya enerji kaynağı bölgelerine yönelik enerji politik bağlamda küreselleşme eylemlerine katıldığı gözlenmiştir.

Bütün bunlara ilaveten, petrole ilaveten doğal gazın da öne çıkmaya başladığı gözlenmiştir. Doğal gazın da yine Orta Doğu ve Avrasya coğrafyasında yer aldığı dolayısı ile yine hemen aynı bölge üzerinden küreselleşme hareketinin hayata geçmeye başladığı görülmüştür [6]. Bu bağlamda, küreselleşmenin rekabetsel sorunlarının pekişmesi söz konusu olmuştur.

KÜRESELLEŞMENİN SONUÇLARI VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

İki dünya savaşından sonra ortaya çıkan küreselleşme dünyada farklı şartların oluşmasına neden olmuş bulunmaktadır. Söz konusu farklı şartların ortaya çıkışı, tarihin akışı içinde hiçbir tarihsel dönemde olmadığı kadar hızlı olmuştur denebilir. Küreselleşmeyle birlikte farklı konularda bakış açısına göre pozitif veya negatif birçok gelişme yaşanmıştır ve halen de yaşanmaktadır. Bu bağlamda; söz konusu değişimlerin başlıcaları;

- Çok Uluslu şirketler ortaya çıktı
- Uluslar arası ilişkiler öne çıktı,
- Sınırların önemi giderek azaldı
- Telekomünikasyon gelişti
- Taşımacılık gelişti
- Şirketlerin Birleşmesi, tekelleşmeye doğru gidiş görüldü
- Devletlerin çok uluslu şirketler karşısında otorite sorunu yaşamaya görüldü
- Ekonomik ve enerji-politik birleşik yapılanmaya gitme yaşandı
- Dünyanın enerji kaynağı bölgelerinde sıcak çatışmalar yaşandı
- Savaşların karakteri değişti
- Globalleşme sonucunda, dünya genelinde ortak paylaşım beklenirken, gelişmiş olan ülkelerin daha zenginleştiği şartlar oluştu.

olarak sayılabilir. Tüm bu hususlar, günümüzde olabildiğince etkinliğini sürdürmekte ve tüm dünya ülkelerini etkilemektedir.

SONUÇ

II. Dünya savaşından sonra, ekonomik yaklaşımın öne sürüldüğü ve enerji politik amaçlara ticaret ve ortaklıklar yoluyla ulaşılması yoluna gidildiği görülmektedir. Halen de böylesi aktivitelerin sürdüğü gözlenmektedir. Bu konuda hayli yol alındığı ve enerji bölgelerine ulaşmak isteyenler açısından (çoğu kez enerji kaynağı bölgeleri için hayli önemli riskler içermiş olsa da) hayli başarı sağlandığı da söylenebilir. Konu, bu bağlamda farklı gelişmeler ve enerji politik yansımalarıyla çoğu kez de enerji kaynağı bölgelerinde sıcak çatışma olarak kendini göstermektedir.

Günümüze gelindiğinde ise, küreselleşmenin etkinliğini sürdürüyor olmasına karşın, ekonomik metaforun siyasi ve toplumsal yansımalarının olduğu gözlenmektedir. Globalleşme ile gelir dağılımının daha homojen olması beklenirken, düşünülenlerin aksine olarak gelir dağılımları arasındaki farkların uçurum niteliği kazanacak şartlara evrildiği görülmektedir. Dolayısıyla, küreselleşme etkinliğini arttırdıkça, ortaya çıkan

gelişmelere dirençler ortaya çıkmış olup bu dirençlerin siyasi ve ekonomik yansımalarıyla günümüzü etkiler olduğu gözlenmektedir.

Öte yandan, enformatik (bilgi) çağının enerjiye ve özellikle de elektrik enerjisine devasa boyutlarda ihtiyaç göstermesi ve bu çağa birçok ülkenin henüz giriyor olması yakın gelecekte enerji kaynaklarına gereksinimin daha da katlanarak artacağı anlamına gelmektedir. Oysa enerji kaynağı bölge ülkeleri çok da fazla değildir. Ancak, enerji kaynağı ülkeleriyle ticari ilişkilere girmek isteyen ülke sayısı çok daha fazladır. Bu ise, enerji kaynağı ülke sayısının arttırılması gibi bir keyfiyeti ortaya çıkarmaktadır ki; bu bağlamda, enerji kaynağı bölgesi ülkelerinin bölünmesinin gerekliliği gibi bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Böylesi sıra dışı durum, tüm insani, etik ve barışçıl kavramları deforme etmektedir. Bu bağlamda, tüm etkinliğine karşın küreselleşmenin giderek dejenerasyonun söz konusu olduğu söylenebilir ki; bu da küreselleşmenin yozlaşması sonucunu doğuruyor olmaktadır.

KAYNAKLAR

- [1] BP Statistical Review, 2016.
- [2] A.B.Tugrul, "Energy Policy and Interactions with Politics and Economics", "International Conference on Energy Environmental Engineering - ICEEE 2014", 21-22 Kasım 2014, Paris-France, Proc. pp. 801-804.
- [3] WEC, 2015, World Energy Outlook
- [4] N. Bruce 2008, AMEC – Natural Resources
- [5] <http://www.dwasolutions.com/DWA/DWTrainingOptions.htm>
- [6] A.B.Tugrul, S.Çimen, (2013)"Energy Initiatives for Turkey", "International Conference on Economics and Econometrics - ICEE 2013", 2-3 Aralık 2013, Dubai-BAE, Proc. pp. 40-44.